

SOME ASPECTS OF LIMITING HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS FOR ENSURING PUBLIC SECURITY AND COMBATING TERRORISM

G.A. Alimov

The Republic of Uzbekistan. University of Public Security
Associate Professor, Candidate of Legal Sciences
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14525747>

ARTICLE INFO

Received: 12th December 2024
Accepted: 18th December 2024
Online: 19th December 2024

KEYWORDS

Constitution, laws, public safety, public order, restriction of human rights, riots, terrorism, international experience.

ABSTRACT

This article discusses important issues of public safety and protection of public order during the declaration of a state of emergency, the basics of restricting human rights and freedoms in these situations, established in international legal acts and national legislation, as well as the specifics of the mechanisms of their application.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОГРАНИЧЕНИЯ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В ЦЕЛЯХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ

Г.А. Алимов

Доцент. Университета общественной безопасности
Республики Узбекистан, к.ю.н. доцент
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14525747>

ARTICLE INFO

Received: 12th December 2024
Accepted: 18th December 2024
Online: 19th December 2024

KEYWORDS

Конституция, законы, общественная безопасность, общественный порядок, ограничение прав человека, массовые беспорядки, терроризм, международный опыт.

ABSTRACT

В данной статье обсуждаются важные вопросы общественной безопасности и охраны общественного порядка при объявлении чрезвычайного положения, основы ограничения прав и свобод человека в указанных ситуациях, установленные в международных правовых актах и национальном законодательстве, а также особенности механизмов их применения.

ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ВА ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШИШ МАКСАЛАРИДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ЧЕКЛАШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ

Г.А.Алимов

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети
доценти, ю.ф.н. доцент

ARTICLE INFO

Received: 12th December 2024

Accepted: 18th December 2024

Online: 19th December 2024

KEYWORDS

Конституция, қонунлар, жамоат хавфсизлиги, жамоат тартиби, инсон ҳуқуқларини чеклаш, оммавий тартибсизликлар, терроризм, халқаро тажриба.

ABSTRACT

Ушбу мақолада оммавий тартибсизликлар ва террористик акт содир этилиб фавқулодда ҳолат эълон қилинганда жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибини сақлашнинг муҳим масалалари, бундай вазиятларда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини чеклашнинг халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда ва миллий қонунчиликда белгиланган асослари ва уларни қўллаш механизмларини ўзига хос хусусиятлари тўғрисида мунозара юритилган.

Сўнгги ўн йилликларда халқаро ҳамжамият халқаро терроризмга қарши курашни кучайтириш зарурлигини кескин ҳис қилди. Борган сари давлатлар жамоат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида ўз фуқароларининг ҳуқуқ ва эркинликларини чеклашга мурожаат қилмоқдалар.

Халқаро ҳамжамият терроризмни АҚШда 2001 йил 11 сентябр воқеаларидан кейин, шунингдек, 2004 йилда Испания ва Россияда бўлиб ўтган кенг кўламли терактлардан сўнг инсоният учун энг хавfli таҳдидлардан бири деб ҳисоблай бошлади[1]. Террористик ҳаракатлар 2001 йилда АҚШда АҚШ PATRIOT актини қабул қилиш учун асос бўлиб хизмат қилди. Ушбу ҳужжат "жамоат хавфсизлиги ҳозирда устувор аҳамиятга эга эканлигини ва жамиятнинг ҳар бир аъзосининг ҳуқуқларини" четга суриш"имконини берувчи омил сифатида қаралишини кўрсатди"[2].

Дарҳақиқат, ҳуқуқларга чекловлар қўйишда давлат ва шахс манфаатларининг зиддиятини ҳисобга олиш керак. Ушбу манфаатларнинг ўзаро боғлиқлиги шундай мувозанатли бўлиши керакки, бир томондан, давлат тегишли халқаро ҳуқуқий нормаларга мурожаат қилиб, муайян ҳуқуқларга мажбурий чекловлар қўйиши мумкин, бошқа томондан, чекловлар билан. ўрнатилган, фуқаролар Давлат органларининг ўзбошимчалик ҳаракатларидан ҳимояланган бўлар эди.

Шу билан бирга, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш ҳар бир давлатнинг хавфсизлик концепциясининг ажралмас қисми эканлигини унутмаслик керак, яъни ҳуқуқ ва эркинликларга чекловларни жорий этиш объектив зарурат, яъни муайян мавжуд вазият ёки тақлиф қилинган шартлар билан белгиланиши керак. Шундай қилиб, давлатлар инсон ҳуқуқларини чеклашга фақат қатъий белгиланган шароитларда мурожаат қилишлари мумкин. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва оммавий тартибсизликлар, терроризмга қарши курашиш Давлат томонидан ҳуқуқ ва эркинликларга аниқ чекловлар жорий этилишини қай даражада қонуний асослай олади? Бу ушбу илмий мақолада ўрганишга бағишланган асосий масаладир.

Агар биз 1948 йил 10 декабрдаги БМТ Бош Ассамблеясида қабул қилинган инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларациясига мурожаат қилсак, бу "кўплаб мамлакатлар томонидан конституцияларнинг индивидуал қоидаларини, инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ турли қонунлар ва ҳужжатларни ишлаб чиқишда кенг қўлланиладиган модел

бўлиб хизмат қилади. [3], бу аниқ чекловларнинг мақсадлари қаторига демократик жамиятда жамоат тартибини ва умумий фаровонликни таъминлаш киради (29-модданинг 2-банди). 1966 йилдаги фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пактнинг бир қатор моддаларига мувофиқ, агар улар Давлат хавфсизлиги ва жамоат тартибини ҳимоя қилиш учун зарур бўлса, инсон ва фуқаролик ҳуқуқлари ва эркинликларига чекловлар қўлланилиши мумкин (12, 18, 19, 21 ва бошқа моддалар.). Ва ниҳоят, 1950 йилдаги инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳимоя қилиш бўйича Европа Конвенциясига биноан, ҳуқуқ ва эркинликларни чеклашнинг асосий мақсадларидан бири миллий ва жамоат хавфсизлигини таъминлашдир (8, 9-моддалар).

Халқаро ҳуқуқ нормаларига риоя қилган ҳолда, Ўзбекистон Республикасининг янги Конституциясида жамоат ва давлат хавфсизлигини таъминлаш учун инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини чеклашга йўл қўйиладиган қоидалар белгиланган. Хусусан, Конституциянинг 21-моддасининг 3-қисмига мувофиқ, "Инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари фақат қонунга мувофиқ ва фақат конституциявий тузумни, аҳолининг соғлиғини, ижтимоий ахлоқни, бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, жамоат хавфсизлигини ҳамда жамоат тартибини таъминлаш мақсадида зарур бўлган доирада чекланиши мумкин"[4].

Ушбу нормани таҳлил қилиб, шундай хулоса қилиш мумкинки, хавф манбаи жойлашган жойга қараб, хавфсизлик икки турга бўлинади — ички ва ташқи. Аммо, бундай ҳолатда, таҳдидлар, масалан, халқаро терроризм, оммавий тартибсизликлар, ижтимоий, табиий ва техноген офатлар бошқа глобал таҳдидлар қайси таҳдидлар турига киришини аниқлаш қийинчилик туғдиради. Шу муносабат билан илмий мунозараларда ва ҳуқуқни қўллаш амалиётида "жамоат хавфсизлиги" тушунчаси пайдо бўлди: у "жамиётнинг турли хил ҳаётий манфаатлари ҳимоя қилинадиган, реал ва потенциал ички ва ташқи таҳдидлар хавфи минималлаштирилган, шахс ва жамиятнинг изчил ривожланиши учун имкониятлар мавжуд бўлган давлатни тавсифлаш" сифатида эътироф этилмоқда [5].

Кўриниб турибдики, жамоат хавфсизлиги объектлари муҳимлиги нуқтаи назаридан янги Конституцияда эътироф этилганидек шахс, жамият ва давлат кетма-кетлигида келтириб ўтилган, шу билан бирга жамоат хавфсизлиги ички ва ташқи таҳдидлардан ҳимояланишга қаратилганлиги сабабли, ушбу тушунчани кенг маънода талқин қилиш жоиз. Шунинг учун, фикримизча, жамоат хавфсизлигини таъминлаш учун муайян ҳуқуқ ва эркинликларга чекловлар қўйиш зарурлиги ҳақида гапириш ўринли деб ўйлаймиз. Юқорида айтиб ўтилганидек, замонавий шароитда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг давлат томонидан чекланишини оқлайдиган алоҳида ҳолат оммавий тартибсизликлар ва терроризмга қарши курашдир. Хусусан, бугунги дунёда юз бераётган оммавий тартибсизликлар ва терроризмнинг географик чегаралари йўқ. Оммавий тартибсизликлар ва террористик хужумларнинг асосий мақсади-кўп сонли инсон қурбонлари, давлатларга бошқа жиддий зарар етказиш, шунингдек, жаҳон ҳамжамиятининг эътиборини жалб қилиш. Ҳар қандай замонавий давлатнинг асосий тамойилларидан бирини ташкил этувчи инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари кўпинча жамоат хавфсизлигинин асосий мақсадига айланганлиги сабабли, халқаро ҳамжамият

ушбу оммавий тартибсизликлар, терроризм каби ҳодисага қарши курашиш механизмларини фаол ишлаб чиқмоқда.

Жамиятнинг энг олий қадрияти бўлган инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари оммавий тартибсизликлар ва халқаро терроризмнинг кескин хуружлари остида бўлган давлатлар ўз фуқароларининг ҳуқуқлари ва эркинликларини улар учун мавжуд бўлган барча ҳуқуқий воситалар билан ҳимоя қилишни таъминлашга мажбур бўлган бир пайтда, инсон ҳуқуқларига ҳурмат ва эътибор ўртасидаги муносабатлар масаласи оммавий тартибсизликлар ва терроризмга қарши курашда катта аҳамиятга эга.

Шундай қилиб, давлатлар бугунги кунда деярли одатий ҳолга айланган оммавий тартибсизликлар ва терроризм хавфига қарши курашда ҳуқуқ ва эркинликларни чеклашга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга, аммо қўйилган чекловларнинг қонунийлиги шартларига қатъий риоя қилган, шунингдек, уларнинг халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқлигига амал қилгандагина бую чекловлар асосли бўлади. Бундан ташқари, чекловлар вақтинчалик бўлиши ва уларни жорий этиш мақсадлари билан асосланиши керак, улар маълум зарур чегараларда ҳам қонуний, ҳам асосли воситалардан фойдаланган ҳолда амалга оширилиши лозим. Оммавий тартибсизликлар ва терроризмга қарши кураш халқаро ва ички даражадаги давлатлар томонидан амалга оширилиши жоиз. Ушбу иллатларга қарши кураш соҳасидаги Ўзбекистон Республикаси миллий қонунчилиги инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишга қаратилган, бироқ оммавий тартибсизликлар ва терроризмга қарши курашда ҳуқуқ ва эркинликларни рухсат этилган чеклашнинг аниқ механизмларини таъминламайди.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси нормасига мувофиқ, “Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа ажралмас ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади” (13-модда) дейилган. 21-модданинг 3-қисмида эса инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари фақат қонунга мувофиқ ва фақат конституциявий тузумни, аҳолининг соғлиғини, ижтимоий ахлоқни, бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, жамоат хавфсизлигини ҳамда жамоат тартибини таъминлаш мақсадида зарур бўлган доирада чекланиши мумкинлиги қатъий белгилаб қўйилган. Ушбу Конституциявий талабдан келиб чиқиб, мамлакатимизда инсон ҳуқуқларини чеклаш фақат алоҳида ҳолларда қонунда кўрсатилган тартибдагина чекланган ҳолда қўлланилади. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 15 декабргаги ЎРҚ-737-сонли “Фавқулодда ҳолат тўғрисида”ги [6] Конституциявий қонуннинг 12-моддасида (Фавқулодда ҳолат жорий этилганда қўлланиладиган фавқулодда чоралар ва вақтинчалик чекловлар) мамлакат Президентининг фавқулодда ҳолат жорий этиш тўғрисидаги фармонида фавқулодда ҳолатнинг амал қилиш даврида бир қатор фавқулодда чоралар ва вақтинчалик чекловлар жорий этилиши назарда тутилган бўлиб, уларга фавқулодда ҳолат жорий этилган ҳудудда давлат бошқаруви органларининг (улар таркибий бўлинмаларининг), маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ваколатларини тўлиқ ёки қисман тўхтатиб туриш; шу ҳудудга ҳудудга кириш ва ундан чиқишнинг алоҳида режими, шу жумладан мазкур ҳудудга, зарур бўлганда эса Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудига чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг кириши

ҳамда ушбу ҳудудларда туриши; жамоат тартибини, ўта муҳим ва тоифаланган объектларни ҳамда аҳолининг ҳаёт фаолиятини ва транспортнинг ҳаракатланишини таъминловчи объектларни муҳофаза қилиш; товарларни реализация қилиш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш; озиқ-овқатни ва энг зарур нарсаларни сотиш, сотиб олиш ҳамда тақсимлашнинг алоҳида тартиби; йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар, шунингдек бошқа оммавий тадбирлар ўтказилишига нисбатан; транспорт воситаларининг ҳаракатини чеклаш ва уларни кўздан кечиришни амалга ошириш; хавфли ишлаб чиқаришлар ҳамда портловчи, радиоактив, шунингдек хавфли кимёвий ва биологик моддалардан фойдаланадиган ташкилотлар фаолиятини тўхтатиб туриш; фавқулодда ҳолатлар муносабати билан моддий ва маданий қимматликларнинг йўқ қилинишига, ўғирланишига ёки шикастланишига аниқ таҳдид мавжуд бўлган тақдирда, уларни хавфсиз ҳудудларга эвакуация қилиш, кўчмас объектларга, шу жумладан моддий маданий мерос объектларига нисбатан эса уларни муҳофаза қилишга доир тегишли чоралар кўриш каби вақтинчалик чекловлар қўйилиши назарда тутилган.

Шу муносабат билан давлатларнинг ички қонунларини ишлаб чиқишда ва фавқулодда ҳолатларнинг олдини олиш ва унга қарши курашиш чораларини амалга оширишда уларнинг шахс эркинликларини ҳаддан ташқари бостириш ёки чеклашга мурожаат қилмасликларини таъминлаш муҳим вазифалардан биридир.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаймизки, давлатлар жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва оммавий тартибсизликлар ва терроризмга қарши курашиш манфаатларида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини қонуний чеклашга мажбур бўлган тақдирда, уларнинг ҳаракатлари объектив шароитлар билан асосланиши ва ҳозирги вазиятда зудлик билан зарур бўлиши керак. Акс ҳолда, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини чеклашга йўл қўйилмайди.

References:

1. Комиссия по правам человека. Доклад о работе 59-й сессии, 17 марта — 24 апреля 2003 г. Ч. 1. — Женева, 2003. С. 164.
2. Волкова Н.С. Общественная безопасность и законодательство о правах человека // Журнал российского права. 2005. № 2. С. 95.
3. Карташкин В.А. Россия и Всеобщая декларация прав человека // Московский журнал международного права. 1998. № 2. С. 244
4. Ўзбекистон Республикасининг янги Конституцияси.(Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон)
5. Демин И.В. Общественная безопасность: теоретико-методологические аспекты // Юридический мир. 2007. № 6.
6. Ўзбекистон Республикасининг “Фавқулодда ҳолат тўғрисида”ги Қонуни. (Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 16.12.2021 й., 03/21/737/1163-сон)